

ਰਿਵੀਜ਼ਨਲ ਫੌਜਦਾਰੀ

ਬਾ-ਅਦਾਲਤ ਜੇ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ

ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਉਰਫ਼ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, -ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ

ਬਨਾਮ

ਸਟੇਟ -ਜਵਾਬਦੇਹ

1961 ਦਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਰੀਵੀਜ਼ਨ ਨੰਬਰ 725

1961 ਦਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਫੁਟਕਲ ਨੰਬਰ 387

ਫੌਜਦਾਰੀ ਜ਼ਾਬਤਾ ਸੰਘਤਾ (1898 ਦਾ V)- ਧਾਰਾ 257-ਪੰਜਾਬ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਾਲੀਅਮ III ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਹੁਕਮ-ਅਧਿਆਇ 9ਏ, ਨਿਯਮ 1-ਬਚਾਅ ਦੇ ਗਵਾਹ-ਕੀ ਰਾਜ ਦੇ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ-ਸੰਮਨ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਦੇਸ਼ੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਉਸ ਦੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹ- ਕੀ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ ਆਧਾਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸ ਫੀਸ ਅਤੇ ਡਾਈਟ ਮਨੀ ਆਦਿ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ.

ਹੈਲਡ. ਕਿ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜ਼ਾਬਤਾ ਸੰਘਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 257 ਤਹਿਤ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਰਫੋਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਖਰਚੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਿਆਂਇਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਇ 9ਏ ਦਾ ਨਿਯਮ 1, ਵਾਲੀਅਮ III, ਉਹਨਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਟੇਟ ਦੇ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਤਲਬ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਵਾਹਾਂ ਜਾਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਫੌਜਦਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਧਾਰਾ 540 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੰਮਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਖਰਚੇ ਸਟੇਟ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿ ਕੇਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀ ਇਹ ਗਿਆਨਵਾਨ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਗਿਆਨਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਮਾਨਤੀ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਜ਼ਮਾਨਤੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਜਾਂ ਦੇਰੀ ਜਾਂ ਨਿਆਏ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਨਕਾਰ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਦੇ ਦੇਸ਼ੀ ਦੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਸਮੇਂ, ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਆਮ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਹਟਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਰਜ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਹੈਲਡ. ਕਿ ਦੇਸ਼ੀ ਦੀ ਆਪਣੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਯੋਗ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਦੇਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਡਾਇਟ ਮਨੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਫੀਸ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ। ਨਾ ਤਾਂ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 257, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 544 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ, ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ੀ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੰਤਰ ਦੀ ਵਾਰੰਟੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ, ਫਰੀਦਕੋਟ (ਏ), ਮਿਤੀ 18 ਮਈ, 1961 ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਸੋਧ ਲਈ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਸੰਘਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 439/561 ਅਧੀਨ ਪਟੀਸ਼ਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖਰਚਾ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸ਼ੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਡਾਇਟ ਮਨੀ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਲਈ ਐਮ.ਆਰ. ਸ਼ਰਮਾ, ਐਡਵੋਕੇਟ।

ਕੇ.ਐਸ. ਕਵਾਤਰਾ, ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ, ਜਵਾਬਦੇਹ ਲਈ

ਹੁਕਮ

ਜੇ.ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, -ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਉਰਫ਼ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖਿਲਾਫ਼ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਖੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 420 ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ। ਟਰਾਇਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ:-

"ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਕੋਲ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਡਾਇਟ ਮਨੀ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਦੇਸ਼ੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਫੀਸ ਅਤੇ ਡਾਇਟ ਮਨੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।"

ਇਸ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਫੀਸ ਅਤੇ ਡਾਇਟ ਮਨੀ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦਾ ਹੁਕਮ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਦਾ ਖਰਚਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਸਮੇਤ, ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼, ਵਾਲੀਅਮ III ਦੇ ਅਧਿਆਇ 1-ਡੀ ਦੇ ਨਿਯਮ 14 ਉੱਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਹੈ: -

"ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ੀ ਬੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਭਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਤੰਗ ਕਰਨਾ

ਜਾਂ ਦੇਰੀ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਿਆਏ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਦਰਖਾਸਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਖਰਚੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਈ ਆਮ ਵਾਰੰਟ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਦੇਸ਼ੀ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਖਰਚਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

ਸਿੱਖਿਅਤ ਸਹਾਇਕ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦਾ ਅੰਤਮ ਹਿੱਸਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਕੋਲ ਇੱਕ ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਈ ਖਰਚੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦਾ ਆਖ਼ਰੀ ਵਾਕ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਆਮ ਵਾਰੰਟ-ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਦੇਸ਼ੀ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਖਰਚਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ" ਸਿਰਫ਼ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਜੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਕੋਈ ਬੰਧਨ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਇਹ ਵੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਵਾਲ ਵਿਚਲੇ ਨਿਯਮ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸੁਚਾਰੂ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਲੈਕਰ, ਜੇ. ਦੇ ਨਿਰੀਖਣਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਸਵਾਲ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਹਵਾਲਾ ਬੇਅਸਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਹਵਾਲਾ ਕ੍ਰਮ ਨਾਨਕ ਚੰਦ ਬਨਾਮ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼¹ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜ ਨੇ ਸੱਯਦ ਹਬੀਬ ਬਨਾਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ² ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ, ਜਿਸਦਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹਬੀਬ ਬਨਾਮ ਮੇਧੀ ਹੁਸੈਨ³, ਰਾਮ ਨਰਾਇਣ ਬਨਾਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ⁴ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। , ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਦਾਸ ਬਨਾਮ ਸਮਰਾਟ⁵, ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮੁਹੰਮਦ ਬਨਾਮ ਅਬਦੁੱਲਾ ਖਾਨ⁶।

ਸੱਯਦ ਹਬੀਬ ਬਨਾਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਜੋ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਥਾਰਟੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਦੀ ਲਾਲ, ਸੀ.ਜੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਧਾਰਨ ਵਾਰੰਟ-ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ੀ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜ ਨੇ ਕਿਹਾ: -

"ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਕੋਲ ਇਸ ਆਮ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਰਾਜ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਣ ਲਈ ਠੋਸ ਅਤੇ ਠੋਸ ਕਾਰਨ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ੀ ਨੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਨਿਆਏ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਜਾਂ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਹ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 257 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਤਹਿਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ

¹ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1938 ਲੇ. 693

² ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1929 ਲੇ. 23 (2)

³ 108 ਏ.ਆਈ.ਸੀ. 907

⁴ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1932 ਲੇ. 481

⁵ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1936 ਲੇ. 919

⁶ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1997 ਵੇਖੋ. 458

ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕਰੇ। ਜੇ ਕਿ ਦੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੇਗਾ।"

ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਵਾਲੀਅਮ II ਚੈਪਟਰ 6 ਦੇ ਪੈਰਾ 67 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮ 14 ਦਾ ਅਧਿਆਇ 1-ਡੀ, ਵਾਲੀਅਮ III ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਅਕ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਨੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਧਾਰਾ 257, ਕੇਡ ਆਫ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਇਸ ਆਮ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਠੋਸ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਛੱਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਸੂਚੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ। ਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਜਾਂ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਲਈ। ਬਲੈਕਰ, ਜੇ., ਨਾਨਕ ਚੰਦ ਬਨਾਮ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਰਾਏ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਿਯਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰੰਟ ਵਿੱਚ ਤਲਬ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਾਜ ਦੇ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨਕ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਅਲਟਰਾ ਵਾਇਰਲ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਉਪਬੰਧ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਤਹਿਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ।

ਵਾਰੰਟ-ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਵਿਧੀ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 257 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ, ਜਾਂ ਜਿਰ੍ਹਾ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜਾਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਜਾਂ ਦੇਰੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਜਾਂ ਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦਾ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਵੇਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਨਾ ਕਰੇ ਜਿੱਥੇ ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਿਰਾਹ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਚਾਰਜ, ਸਿਵਾਏ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 257, ਕੇਡ ਆਫ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2), ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਹੈ: -

"ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ, ਅਜਿਹੀ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਾਜਬ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।"

---

⁷ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1938 ਲੋ. 693

ਜੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਲਈ ਖਰਚੇ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਖਰਚੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਦੁਬਾਰਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ - ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮਨਮਾਨੇ ਢੰਗ ਨਾਲ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਫੀਸ ਅਤੇ ਡਾਈਟ ਮਨੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਠੋਸ ਕਾਰਨ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਧਾਰਾ 257 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਉਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ *ਸੱਯਦ ਹਬੀਬ ਦੇ ਕੇਸ*⁸, ਸ਼ਾਦੀ ਲਾਲ ਸੀ.ਜੇ., ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣਾ ਜਾਂ ਨਿਆਏ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਧਾਰਾ 257 ਕੇਡ ਆਫ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਅਤ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਨੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਕੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ:-

"ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ (ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ) ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬਚਾਅ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਵੇ"।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 544 ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਿਯਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰਚੇ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਈ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ, ਵਾਲੀਅਮ III ਦੇ ਅਧਿਆਇ 9-ਏ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬੰਧਨ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਨਿਯਮ 1 ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ-

"ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ, ਹੇਠਾਂ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਹਨ- (1) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਕਾਰਜ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜੱਜ, ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰੀਜ਼ਾਈਡਿੰਗ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਨਤਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇਗਾ; (2) ਅਨੁਸੂਚੀ II ਦੇ ਕਾਲਮ 5 ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜ਼ਮਾਨਤੀ ਨਹੀਂ; (3) ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪਛਾਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ; ਅਤੇ (4) ਸਾਰੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੁਆਰਾ, ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੋਸ਼ਨ ਨਾਲ, ਫੌਜਦਾਰੀ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 540 ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

⁸ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1929 ਲੋ. 23 (2)

ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜੋ ਸਥਿਤੀ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜੱਜ, ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪਛਾਣਨਯੋਗ ਹਨ, ਇਸਤਰਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਤਲਬ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਵਾਹਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 540 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੰਮਨ ਕਰਦੀ ਹੈ- ਉਸ ਦੇ ਖਰਚੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ- ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕੇਸ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕੀ ਇਹ ਗਿਆਨਯੋਗ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਗਿਆਨਯੋਗ ਅਤੇ ਜ਼ਮਾਨਤੀਯੋਗ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਜ਼ਮਾਨਤੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਕੇਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਨਜਿੱਠ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਹ ਇਸ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਅਤੇ ਤੀਜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਰ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਚਲਾਨ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਧਾਰਾ 420, ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ, ਜੋ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪਛਾਣਨਯੋਗ ਹੈ, ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਇ 9-ਏ, ਵਾਲੀਅਮ 3 ਦੇ ਨਿਯਮ 1 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਦੇ ਖਰਚੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਤਲਬ ਕਰਨਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ।

ਬੇਸ਼ੱਕ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਾਦੀ ਲਾਲ, ਸੀ.ਜੇ. ਦੁਆਰਾ *ਸੱਯਦ ਹਬੀਬ ਦੇ ਕੇਸ* ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਕੋਲ ਅਜੇ ਵੀ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 257 ਦੀ ਉਪ ਧਾਰਾ (2) ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਭੇਜੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਜਾਂ ਦੇਰੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਨਿਆਏ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਲਈ। ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਖਰਚੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ, ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਆਮ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਹਟਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਰਜ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਤਤਕਾਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਜਾਇਜ਼ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਡਾਇਟ ਮਨੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਫੀਸ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ। ਨਾ ਤਾਂ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 257, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 544 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਫਰਕ ਦੀ ਵਾਰੰਟੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਗਵਾਹ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ।

---

⁹ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1929 ਲੋ. 23 (2)

ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ 8 ਦਸੰਬਰ, 1961 ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੇ.ਐਸ.ਕੇ.

ਡਿਸਕਲੇਮਰ- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ, ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਤਾ- ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ